zekerheidsuitkering een toereikend bestaansminimum te garanderen aan uitkeringsgerechtigden met een echtgenoot of kinderen ten laste, door compensatie te bieden voor hun zwaardere lasten in vergelijking met die van alleenstaanden.

2. Artikel 4, lid 1, van richtlijn 79/7 moet aldus worden uitgelegd, dat met deze bepaling verenigbaar is een wet die de voordien voor alle arbeidsongeschikte werknemers met een inkomen van om en nabij het wettelijk minimumloon geldende garantie, dat de (netto-)uitkering ten minste gelijk is aan het (netto-)wettelijk minimumloon, beperkt tot degenen die een echtgenoot of kind ten laste hebben of wier echtgenoot een zeer laag inkomen heeft.

RAPPORT TER TERECHTZITTING
in zaak 30/85 *

I — De relevante regelingen

A — *Het nationale recht*

De Nederlandse regeling inzake arbeidsongeschiktheidsuitkeringen is met name neergelegd in de Wet op de Arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO) en de Algemene Arbeidsongeschiktheidswet (AAW).

De WAO is op 1 juli 1967 in werking getreden. Bij deze wet werd voor loontrekkenden een verzekering ingevoerd tegen loonderving wegens arbeidsongeschiktheid ten gevolge van ziekte of ongeval. De grondgedachte van de WAO is, dat de uitkering evenredig is aan het loon dat de rechthebbende zou hebben ontvangen indien hij niet arbeidsongeschikt was geworden (hetgeen in feite neerkomt op zijn laatstgenoten loon).

Artikel 14 van de WAO, zoals later gewijzigd, garandeerde dat de netto uitkering uit hoofde van deze wet ten minste gelijk was aan het netto bedrag van het wettelijk minimumloon vastgesteld bij de wet van 17 december 1968. De door deze wet toegekende aanspraken golden ongeacht geslacht, burgerlijke staat of gezinssituatie.

De AAW is op 1 oktober 1976 in werking getreden. Deze wet voorzag evenals de WAO in uitkeringen ter zake van arbeidsongeschiktheid. Alle Nederlandse ingezetenen zijn in beginsel verzekerd ingevolge de AAW (in de redactie die van kracht was tot 1 oktober 1978, gold dit echter niet voor gehuwde vrouwen), terwijl de kring van verzekerden ingevolge de WAO beperkt is tot werknemers in de zin van die wet.

Sinds haar inwerkingtreding heeft de AAW het karakter van een basisuitkering, waaraan de WAO een aanvullende uitkering toevoegt

* Procestaal: Nederlands.

voor loontrekkenden indien hun eerdere salaris de basisuitkering van de AAW overtreft. Krachtens de AAW werden voor verschillende categorieën rechthebbenden vaste grondslagen gehanteerd zonder rekening te houden met vroegere inkomsten.

De „algemene" grondslag leidt bij totale arbeidsongeschiktheid tot een uitkering gelijk aan 70% van het netto minimumloon.

De „hoge" grondslag, die leidt tot een toeslag gelijk aan 15% respectievelijk 30% van het netto minimumloon (artikel 10, lid 4, AAW), geldt uitsluitend voor de volgende categorieën personen:

a) een gehuwde uitkeringsgerechtigde, indien de som van het inkomen uit of in verband met arbeid in het bedrijfs- en beroepsleven van hemzelf en van zijn echtgenoot op de dag waarop het recht op arbeidsongeschiktheidsuitkering ontstaat, niet meer bedraagt dan 15% van het bedrag van de op eerdergenoemde dag geldende grondslag als bedoeld in de aanhef van dit lid;

b) een ongehuwde uitkeringsgerechtigde die een eigen kind of pleegkind heeft dat jonger is dan 18 jaar en dat tot zijn huishouden behoort of grotendeels op zijn kosten wordt onderhouden, indien zijn inkomen uit of in verband met zijn arbeid in het bedrijfs- en beroepsleven op de dag waarop het recht op arbeidsongeschiktheidsuitkering ontstaat, niet meer bedraagt dan 15% van het bedrag van de op eerdergenoemde dag geldende grondslag als bedoeld in de aanhef van dit lid.

Het doel van de op 1 oktober 1978 in werking getreden wijziging van de AAW bij de wet van 20 december 1979, is aan mannen en vrouwen in geval van arbeidsongeschiktheid gelijke uitkeringsrechten toe te kennen (ongeacht burgerlijke staat of gezinssituatie), wanneer die arbeidsongeschiktheid is ingetreden op of na 1 oktober 1978. In artikel VI van de overgangsbepalingen bij de invoering van de nieuwe AAW-bepalingen is tevens een recht op uitkering uit hoofde van de AAW voorzien voor vrouwen die op of na 1 oktober 1975 arbeidsongeschikt zijn geworden.

Door de wet van 29 december 1982 is de in artikel 14 WAO voorziene garantie komen te vervallen; zij geldt nog slechts voor degenen die in aanmerking komen voor een uitkering uit hoofde van de AAW, berekend volgens de „hoge" grondslag van artikel 10, lid 4.

Een overgangsregeling is opgenomen in artikel III van de wet van 29 december 1982 (zoals gewijzigd bij wetten van 30 december 1983, 28 juni 1984 en 19 december 1984). Dit artikel III voorziet in een gefaseerde inwerkingtreding van de feitelijke gevolgen voor de uitkeringsgerechtigden die een WAO-uitkering ontvangen welke is ingegaan vóór 1 januari 1983 en is vastgesteld op het niveau van het wettelijk minimumloon.

B — *Richtlijn nr. 79/7/EEG*

Richtlijn nr. 79/7/EEG van 19 december 1978 betreffende de geleidelijke tenuitvoerlegging van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen op het gebied van de sociale zekerheid (PB 1979, L 6, blz. 24), bevat de bepalingen bedoeld in artikel 1, lid 2, van richtlijn nr. 76/207/EEG betreffende de tenuitvoerlegging van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen ten aanzien van de toegang tot het arbeidsproces, de beroepsopleiding en de promotiekansen en ten aanzien van de arbeidsvoorwaarden (PB 1976, L 39, blz. 40).

De richtlijn is gebaseerd op het EEG-Verdrag, met name artikel 235, en is krachtens haar artikel 10 gericht tot de Lid-Staten.

Volgens artikel 1 beoogt de richtlijn de geleidelijke tenuitvoerlegging, voor wat betreft de in artikel 3 genoemde gebieden van de sociale zekerheid en van de andere factoren van sociale bescherming, van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen op het gebied van de sociale zekerheid, hierna „beginsel van gelijke behandeling" genoemd. Dit beginsel is gedefinieerd in artikel 4, lid 1, van de richtlijn en wel als volgt: „Het beginsel van gelijke behandeling houdt in dat iedere vorm van discriminatie op grond van geslacht, hetzij direct, hetzij indirect door verwijzing naar met name echtelijke staat of gezinssituatie, is uitgesloten in het bijzonder met betrekking tot:

— de werkingssfeer van de regelingen alsmede de voorwaarden inzake toelating tot de regelingen;

— de verplichting tot premiebetaling en de premieberekening;

— de berekening van de prestaties, waaronder begrepen verhogingen verschuldigd uit hoofde van de echtgenoot en voor ten laste komende personen, alsmede de voorwaarden inzake duur en behoud van het recht op de prestaties."

Hiertoe bepaalt artikel 8 van de richtlijn, dat de Lid-Staten binnen een termijn van zes jaar volgende op de kennisgeving van deze richtlijn, dat wil zeggen vanaf 23 december 1978, de nodige wettelijke en bestuursrechtelijke bepalingen in werking doen treden om aan de richtlijn te voldoen. Bedoelde maatregelen moesten dus worden genomen vóór 22 december 1984.

Artikel 5 bepaalt dat „de Lid-Staten de nodige maatregelen nemen opdat alle wettelijke en bestuursrechtelijke maatregelen die strijdig zijn met het beginsel van gelijke behandeling worden ingetrokken".

II — De feiten en het procesverloop

Verzoekster in het hoofdgeding, geboren in 1928, werkte vanaf 1955 ononderbroken bij verschillende werkgevers totdat zij in september 1972 arbeidsongeschikt werd. Vanaf dat tijdstip ontving zij een WAO-uitkering. Sedert de inwerkingtreding van de bepalingen inzake het minimumdagloon in 1975 genoot zij een minimumuitkering gelijk aan het netto bedrag van het wettelijk vastgelegde minimumloon.

Bij brief van 18 juni 1984 berichtte het Bestuur van de Bedrijfsvereniging aan verzoekster, dat op grond van de wet van 29 december 1982 haar WAO-uitkering vanaf 1 januari 1984 niet meer zou worden berekend op basis van het minimumdagloon WAO, doch van het — lagere — werkelijke loon dat zij had verdiend voordat zij arbeidsongeschikt werd, met dien verstande dat op grond van de overgangsregeling de verlaging die moest leiden tot dit eigenlijke dagloon, in etappes zou geschieden met verlagingen op 1 januari 1984 en op 1 juli 1984.

Op 1 januari 1984 trad echter een andere bepaling in werking (namelijk het nieuwe artikel 97 AAW). Terwijl gehuwde vrouwen tot dan toe geen recht op een AAW-uitkering hadden, werd bij dat nieuwe artikel recht op een AAW-uitkering toegekend aan vrouwen die een WAO-uitkering genoten ter zake van op 1 oktober 1976 (datum van inwerkingtreding van de AAW) reeds bestaande arbeidsongeschiktheid. Vanaf 1 januari 1984 had verzoekster dus recht op de minimum AAW-uitkering van 70% van het wettelijk minimumloon, zodra de WAO-uitkering, berekend op basis van het laatst ontvangen loon vóórdat zij arbeidsongeschikt werd, tot beneden het bedrag van de AAW-uitkering daalde.

Ten gevolge van al deze wijzigingen in de Nederlandse sociale wetgeving kwam verzoekster vanaf 1 januari 1984 niet meer in aanmerking voor een uitkering gelijk aan 100% van het wettelijk minimumloon. Haar echtgenoot overleed in april 1984. Verzoekster stelt dat zij van 1 januari tot 1 april 1984 niet in aanmerking kwam voor de kostwinnerstoeslag, omdat rekening werd gehouden met het inkomen van haar echtgenoot. Zij acht dit discriminerend en in strijd met artikel 4, lid 1, van richtlijn nr. 79/7 van de Raad van 19 december 1978 betreffende de geleidelijke tenuitvoerlegging van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen op het gebied van de sociale zekerheid (PB 1979, L 6, blz. 24).

Krachtens artikel 177 EEG-Verdrag heeft de Raad van Beroep te Amsterdam bij bevel van 4 februari 1985 het Hof verzocht om een prejudiciële beslissing over de volgende vragen:

„1) Is een stelsel van uitkeringsrechten bij arbeidsongeschiktheid waarbij de hoogte van de uitkering mede wordt bepaald door de burgerlijke staat en de inkomsten uit of in verband met arbeid van de echtgenoot, dan wel door de aanwezigheid van een ten laste komend kind, in overeenstemming met artikel 4, eerste lid, van de richtlijn nr. 79/7/EEG d. d. 19 december 1978 van de Raad van de Europese Gemeenschappen ?

2) a) Is met de onder vraag 1 vermelde richtlijnbepaling verenigbaar de wet van 29 december 1982, Stbl. 737, waarbij de voor alle WAO-verzekerden geldende garantie dat de (netto-)uitkering ten minste gelijk is aan het (netto-)wettelijke minimumloon is vervallen, als gevolg waarvan deze garantie nog slechts geldt voor degene die voldoet aan de voorwaarden van artikel 10, vierde lid, van de AAW ?

b) Dient bij de beantwoording van voorgaande vraag, gelet op de in artikel 8 van de richtlijn genoemde termijn, alsmede op het bepaalde in artikel 5 van die richtlijn en artikel 5 van het Verdrag tot oprichting van de Europese Economische Gemeenschap, nog betekenis te worden gehecht aan de omstandigheid, dat bedoelde wet dateert van 29 december 1982 en op 1 januari 1983 ten dele in werking is getreden, terwijl voorzien is in een gefaseerde inwerkingtreding van de feitelijke gevolgen van de regeling, met ingang van tijdstippen gelegen zowel voor als na de afloop van de termijn van artikel 8 van de richtlijn ?

3) Is voor de beantwoording van voorgaande vragen mede van belang het bepaalde in de richtlijn van de Raad van de Europese Gemeenschappen d. d. 9 februari 1976 (nr. 76/207/EEG) ?

4) Indien vraag 1 en/of 2a ontkennend worden beantwoord, houdt dat in dat de — alsdan geschonden — communautaire norm rechtstreeks door belanghebbenden tegenover nationale instanties kan worden ingeroepen ?"

In het verwijzingsbevel wordt erop gewezen, dat de voorwaarden voor toekenning van een uitkering volgens de „hoge" grondslag van artikel 10, lid 4, AAW ertoe leiden, dat aanmerkelijk meer (gehuwde) mannen aanspraak kunnen maken op een volgens die grondslag berekende uitkering dan (gehuwde) vrouwen. Voorts wordt erop gewezen, dat deze ongelijke behandeling als gevolg van de inwerkingtreding van de wet van 29 december 1982 ook bestaat — procentueel gezien — binnen de groep WAO-uitkeringsgerechtigden die onder de werking van de minimumdagloonbepaling viel of zou vallen. Bovendien wordt beklemtoond, dat de wet van 29 december 1982 haar werking mede uitstrekt tot na de termijn bedoeld in artikel 8 van richtlijn nr. 79/7/EEG, en dat een deel van de feitelijke gevolgen niet eerder intreedt dan met ingang van een datum gelegen na afloop van die termijn.

Het verwijzingsbevel is op 6 februari 1985 ingeschreven ter griffie van het Hof.

Krachtens artikel 20 van 's Hofs Statuut-EEG zijn schriftelijke opmerkingen ingediend door het Bestuur van de Bedrijfsvereniging voor de Chemische Industrie, verweerder in het hoofdgeding, vertegenwoordigd door W. M. Levelt-Overmars van het Gemeenschappelijke Administratiekantoor; de Nederlandse regering, vertegenwoordigd door I. Verkade, secretaris-generaal van het ministerie van Buitenlandse zaken; en de Commissie van de Europese Gemeenschappen, vertegenwoordigd door J. Currall, lid van haar juridische dienst, als gemachtigde, bijgestaan door F. Herbert, advocaat te Brussel.

Het Hof heeft, op rapport van de rechter-rapporteur en gehoord de advocaat-generaal, bij beschikking van 29 januari 1986 besloten de zaak krachtens artikel 95, paragrafen 1 en 2, van het Reglement voor de procesvoering naar de Zesde kamer te verwijzen en zonder instructie tot de mondelinge behandeling over te gaan.

III — Bij het Hof ingediende schriftelijke opmerkingen

A — *De vragen 1 en 2a*

1. Naar de mening van de *Bedrijfsvereniging* moeten de vragen 1 en 2a bevestigend worden beantwoord. Volgens haar is het in artikel 10 AAW neergelegde systeem van grondslagen op zichzelf niet in strijd met artikel 4 van richtlijn nr. 79/7/EEG. Dat systeem maakt geen onderscheid op grond van geslacht, want het waarborgt dezelfde verhoging van de uitkering aan de echtgenoot, de echtgenote en de te hunnen laste komende gezinsleden. Niettemin kan in het huidige stadium, waarin de Nederlandse samenleving op weg is naar de situatie waarin gelijke toegang tot de deelneming aan het arbeidsproces voor mannen en vrouwen gewaarborgd is, de grondslagregeling van artikel 10 AAW in het algemeen een nadelig effect hebben, zodat vrouwen ten opzichte van mannen worden benadeeld in zeer wel vergelijkbare situaties. De Bedrijfsvereniging verwijst hiervoor naar de arresten van het Hof van 12 juli 1979 (zaak 237/78, Cram/Toia, Jurispr. 1979, blz. 2645, 2653, 2654) en 31 maart 1981 (zaak 96/80, Jenkins/Kingsgate, Jurispr. 1981, blz. 911, 925, 926). In casu kan volgens de Bedrijfsvereniging niet van ongelijke behandeling worden gesproken, nu Teuling met betrekking tot de berekening van het bedrag van haar arbeidsongeschiktheidsuitkering niet anders wordt behandeld dan andere mannelijke en vrouwelijke verzekerden.

Daarom meent de Bedrijfsvereniging, dat er bij de wet houdende afschaffing van het minimumdagloon WAO geen sprake is van directe of indirecte discriminatie in de zin van artikel 4, lid 1, van richtlijn nr. 79/7/EEG. In de WAO wordt namelijk slechts het zowel voor mannen als vrouwen geldende minimumloon als criterium gehanteerd, terwijl deze wet niet voorziet in verhogingen voor een ten laste komende echtgenoot.

Het stelsel van artikel 10 AAW kan als objectief gerechtvaardigd worden beschouwd, nu het uitsluitend ten doel heeft te voorzien in sociale uitkeringen die een bestaansminimum garanderen aan alleenstaanden en gezinnen, en nu terzelfder tijd een verhoging van de uitkering voor personen ten laste compensatie biedt voor de zwaardere lasten van gezinnen vergeleken met die van alleenstaanden, wanneer vrijwel ieder ander inkomen uit arbeid ontbreekt.

2. Ook de *Nederlandse regering* betoogt, dat er in casu geen sprake is van directe of indirecte discriminatie. Wanneer de verwijzing naar de echtelijke staat of de gezinssituatie in de litigieuze bepaling structureel verschillend uitwerkt ten aanzien van mannen en vrouwen, dan is er toch geen sprake van in-

directe discriminatie indien voor dit verschil een objectieve rechtvaardigingsgrond bestaat.

Het verstrekken van een verhoging of toeslag op de uitkering van de uitkeringsgerechtigde echtgenoot, ten einde te voorkomen dat het gezinsinkomen beneden het bestaansminimum zakt, moet derhalve objectief gerechtvaardigd worden geacht. Een eventueel op statistische gegevens gebaseerd vermoeden, dat er een verschil bestaat tussen het aantal mannelijke en het aantal vrouwelijke uitkeringsgerechtigde gehuwden die voor de verhoging in aanmerking komen, doet naar het oordeel van de Nederlandse regering geen afbreuk aan deze conclusie.

In wezen gaat het hier om de toepassing van het materiële gelijkheidsbeginsel, zoals dit door het Hof is omschreven in het arrest van 17 juli 1963 (zaak 13/63, Italië/Commissie, Jurispr. 1963, blz. 349). Indien in het kader van een regeling die door middel van een bepaalde uitkering een bestaansminimum garandeert, aan een bepaalde persoon een hoger bedrag wordt toegekend dan aan een andere persoon, omdat de eerstgenoemde financiële lasten heeft in verband met een ten laste komende echtgenoot of ten laste komende kinderen, is die regeling in overeenstemming met het materiële gelijkheidsbeginsel.

Met betrekking tot vraag 2a wijst de Nederlandse regering erop, dat de AAW een stelsel is dat voorziet in niet aan het loon gerelateerde uitkeringen die een bestaansminimum moeten garanderen. Mitsdien moet worden geconcludeerd, dat het uitkeringssysteem van de AAW verenigbaar is met artikel 4, lid 1, van richtlijn nr. 79/7/EEG. Waar het AAW-uitkeringssysteem verenigbaar is met de richtlijn, is ook het vervallen van het minimumdagloon in de WAO verenigbaar met deze richtlijn. Weliswaar werden door deze wijziging de rechten van bepaalde categorieën WAO-uitkeringsgerechtigden verlaagd, doch de gewijzigde regelingen voldoen aan de in de richtlijn neergelegde criteria.

3. De *Commissie* betoogt, dat een maatregel die door het gebruik van een op het eerste gezicht neutraal onderscheidingscriterium hetzij hoofdzakelijk vrouwen treft, hetzij vrouwen aanzienlijk meer treft dan mannen, een indirecte discriminatie inhoudt, tenzij voor de toepassing van dit criterium objectieve redenen bestaan die de ongelijke behandeling rechtvaardigen of verklaren.

Blijkens van de Nederlandse autoriteiten ontvangen statistische gegevens betreffende de invloed van de op 1 januari 1983 ingevoerde wetswijziging, is het aantal vrouwen dat recht heeft op een WAO-uitkering, bijna twee keer zo groot als het aantal mannen. Hieruit kan worden geconcludeerd dat er wel degelijk sprake is van een benadeling.

Wat het bestaan van een objectieve rechtvaardigingsgrond betreft, meent de Commissie, dat artikel 10, lid 4, AAW een objectieve rechtvaardiging kan vinden in de noodzaak om de hogere lasten van een gezin in vergelijking met een alleenstaande te compenseren met het oog op de garantie van het bestaansminimum en gelet op het ontbreken van enig ander beroepsinkomen. Deze rechtvaardiging gaat evenwel slechts op voor de bepalingen inzake het bestaansminimum. Het „objectieve" karakter van de rechtvaardiging slaat niet alleen op de eis, dat de maatregel gericht moet zijn op het verwezenlijken van een belang waaraan voorrang moet worden toegekend (minimum bestaansvoorzieningen) tegenover het beschermde belang (gelijke behandeling van mannen en vrouwen), doch ook op het feit dat de maatregel, gezien het principiële karakter van het beginsel van gelijke behandeling, beperkt moet blijven tot het strikt noodzakelijke (evenredigheidsbeginsel). Aangezien kostwinnerstoeslagen a priori discriminerend zijn ten aanzien van vrou-

wen, mogen dergelijke toeslagen bij voorbeeld niet tot resultaat hebben, dat de gehuwde kostwinner per persoon systematisch meer ontvangt dan de alleenstaande (hetgeen overcompensatie van de extra lasten zou impliceren).

Met betrekking tot vraag 2a meent de Commissie verder te moeten verduidelijken, dat richtlijn nr. 79/7/EEG een aanpassing van de socialezekerheidsrechten van mannen en vrouwen in het kader van een en dezelfde wettelijke regeling voorziet. Er is slechts sprake van inbreuk op richtlijn nr. 79/7/EEG, voor zover het verval van de minimumloongarantie ook discriminerend is ten opzichte van hen die geen gezinslasten hebben.

B — *Vraag 2b*

1. Met betrekking tot vraag 2b betoogt de *Bedrijfsvereniging*, dat de betrokkenen pas na de in de richtlijn genoemde aanpassingstermijn een beroep op de bepalingen van de richtlijn kunnen doen, omdat pas op dat moment alle Lid-Staten voldaan moeten hebben aan hun verplichting om het met de richtlijn beoogde resultaat te bereiken, en pas op dat moment van volledige werking van de communautaire rechtsnormen sprake kan zijn. Zij verwijst hiertoe naar de arresten van het Hof van 19 januari 1982 (zaak 8/81, Becker, Jurispr. 1982, blz. 53), 15 juni 1978 (zaak 149/77, Defrenne III, Jurispr. 1978, blz. 1365), 4 februari 1979 (zaak 136/78, Auer I, Jurispr. 1979, blz. 437), 22 september 1983 (zaak 271/82, Auer II, Jurispr. 1983, blz. 2727), en 23 september 1982 (zaak 275/81, Koks, Jurispr. 1982, blz. 3013).

Beziet men richtlijn nr. 79/7/EEG in het licht van artikel 189, derde alinea, EEG-Verdrag, dan kan worden gesteld, dat een eventuele verslechtering van de positie van een uitkeringsgerechtigde ingevolge de WAO niet met artikel 5 en artikel 4, derde streepje, van de richtlijn in strijd kan zijn vóór 22 december 1984, aangezien deze richtlijn beoogt te verzekeren dat vanaf een bepaalde datum, namelijk 22 december 1984, het beginsel van gelijke behandeling bij de berekening van uitkeringen binnen de Gemeenschap wordt toegepast, zodat de Lid-Staten tot dat tijdstip te dien aanzien hun vrijheid behouden. De Bedrijfsvereniging verwijst naar het arrest van het Hof van 6 oktober 1970 (zaak 9/70, Grad, Jurispr. 1970, blz. 825, 841).

In beginsel kan alleen ten aanzien van maatregelen die op of na 22 december 1984 door de Bedrijfsvereniging zijn genomen, een beroep op de richtlijn worden gedaan, en ten aanzien van eerdere besluiten enkel dan wanneer zij betrekking hebben op op die of een latere datum bestaande uitkeringsrechten.

Volgens de Bedrijfsvereniging kan voor het onderhavige geval geen standstill-bepaling worden afgeleid uit artikel 119, maar mogelijk zou dat wel kunnen uit de bepalingen van de artikelen 4 en 5 van de richtlijn juncto artikel 5 EEG-Verdrag.

2. Ook de *Nederlandse regering* is van oordeel dat vraag 2b ontkennend moet worden beantwoord, zulks omdat de wet van 29 december 1982 niet tot ongelijke behandeling in de zin van richtlijn nr. 79/7/EEG heeft geleid.

3. Volgens de *Commissie* moet op vraag 2b worden geantwoord, dat tijdens de in richtlijn nr. 79/7/EEG vastgestelde aanpassingsperiode op de Lid-Staten ingevolge artikel 5 EEG-Verdrag een verplichting tot samenwerking rust, die hen verhindert nieuwe maatregelen te nemen welke ingaan tegen de strekking van de richtlijn en zodoende het tijdig verwezenlijken van het beoogde doel in gevaar kunnen brengen. Niet-naleving van de standstill-verplichting tijdens de

aanpassingstermijn zal in voorkomend geval grond kunnen opleveren voor een procedure krachtens artikel 169 EEG-Verdrag wegens inbreuk op artikel 5 van het Verdrag. Een inbreuk op de standstill-verplichting, uitsluitend met betrekking tot de inhoud van de richtlijn, kan echter pas na afloop van de aanpassingstermijn worden vastgesteld. Eerst dan dient het resultaat immers te zijn bereikt.

C — *Vraag 3*

1. De *Bedrijfsvereniging* meent dat de derde vraag ontkennend moet worden beantwoord. Richtlijn nr. 76/207/EEG bevat zelf geen bepalingen waarin de inhoud, de draagwijdte en de wijze van toepassing van het beginsel van gelijke behandeling van mannen en vrouwen op het gebied van de sociale zekerheid nader worden omschreven, zodat het bepaalde in deze richtlijn voor de beantwoording van de voorgaande vragen niet van belang kan worden geacht. Naar haar mening kan de kostwinnerstoeslag gehuwde vrouwen ontmoedigen om te besluiten tot de arbeidsmarkt toe te treden of er te blijven. Dit geldt echter slechts voor de partner van een uitkeringsgerechtigde wiens of wier WAO-uitkering lager is dan de volgens de hoge grondslag berekende AAW-uitkering, of die niet in aanmerking komt voor de WAO-uitkering. In dit geval dient het belang van het waarborgen van een minimuminkomen aan uitkeringsgerechtigden met gezinslasten zwaarder te wegen dan het belang van een relatief kleine groep van het totale aantal vrouwen die tot het arbeidsproces zouden willen toetreden.

2. Ook de *Nederlandse regering* betoogt dat op het gebied van de sociale zekerheid aan richtlijn nr. 76/207/EEG geen materiële betekenis toekomt en dat de onderhavige regeling alleen dient te worden getoetst aan richtlijn nr. 79/7/EEG.

3. Daarentegen is de *Commissie* van mening, dat richtlijn nr. 79/7/EEG enkel betrekking heeft op de gelijkheid van behandeling bij aanspraken op toepassing van stelsels van sociale zekerheid. Zij meent dat de mogelijke weerslag van de betrokken nationale maatregel op de promotiekansen en de toegang tot de arbeidsmarkt inderdaad aan richtlijn nr. 76/207/EEG moet worden getoetst. In dit verband betoogt de Commissie, dat richtlijn nr. 76/207/EEG moet worden uitgelegd in die zin, dat onder het in artikel 2 gebezigde begrip indirecte discriminatie maatregelen vallen welke, door zonder objectieve rechtvaardiging te verwijzen naar de echtelijke staat of de gezinssituatie, ertoe strekken of tot gevolg hebben dat vrouwen hoofdzakelijk of aanzienlijk meer dan mannen worden aangemoedigd of ontmoedigd om de arbeidsmarkt te betreden.

D — *Vraag 4*

1. Met betrekking tot de vierde vraag meent de *Bedrijfsvereniging*, dat voor het onderhavige geval uit de criteria van 's Hofs arresten van 6 oktober 1970 (zaak 9/70, Grad, Jurispr. 1970, blz. 825), 17 december 1970 (zaak 33/70, Sace, Jurispr. 1970, blz. 1213), 4 december 1974 (zaak 41/74, Van Duyn, Jurispr. 1974, blz. 1337) en 1 februari 1977 (zaak 51/76, VNO, Jurispr. 1977, blz. 127) moet worden afgeleid, dat artikel 4, lid 1, van richtlijn nr. 79/7/EEG naar opzet en formulering voldoende duidelijk is om in de rechtsbetrekkingen tussen de Lid-Staat en Teuling rechtstreekse werking te kunnen hebben. Het nuttig effect van deze richtlijn zou ten zeerste worden verzwakt wanneer de justitiabelen voor de nationale rechter geen beroep op de bepalingen van richtlijn nr. 79/7/EEG zouden kunnen doen, ten einde te doen vaststellen of de bevoegde nationale autoriteiten bij de uitoefening van de hun bij de uitvoering van de richtlijn gelaten vrijheid ten aanzien van de keuze van vorm en middelen binnen de

door de richtlijn aangegeven beoordelingsgrenzen zijn gebleven.

2. Daarentegen betoogt de *Nederlandse regering*, dat aan richtlijn nr. 79/7/EEG geen rechtstreekse werking kan worden toegekend. Deze richtlijn schrijft de Lid-Staten niet voor, hoe zij hun stelsels van sociale zekerheid moeten inrichten. De veelheid van alternatieven om de beoogde gelijke behandeling te realiseren, staat naar de mening van de Nederlandse regering in de weg aan rechtstreekse werking.

3. De *Commissie* betoogt dat de justitiabelen zich pas na het verstrijken van de in richtlijn nr. 79/7/EEG vastgestelde aanpassingstermijn tegen de toepassing van een niet-aangepaste regeling kunnen verzetten. Zij verwijst hiervoor naar de arresten van het Hof van 5 april 1979 (zaak 148/78, Ratti, Jurispr. 1979, blz. 1629) en 19 januari 1982 (zaak 8/81, Becker, Jurispr. 1982, blz. 53).

T. F. O'Higgins
rechter-rapporteur